

УДК 336.77.067-022.53:364-3:061.1

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анастасія Анатоліївна СВИНЧУК

аспірантка кафедри менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

E-mail: nsvynchuk@gmail.com

Анотація. У статті досліджено сучасний стан розвитку ринку мікрокредитування і як традиційних підприємств, так і соціальних підприємств. Визначено основні проблеми мікрокредитування соціальних підприємств в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення.

Аннотация. В статье исследовано современное состояние развития рынка микрокредитования и как традиционных предприятий, так и социальных предприятий. Определены основные проблемы микрокредитования социальных предприятий в Украине и предложены пути их решения.

Ключові слова: мікрокредитування, соціальне підприємство, кредитні спілки.

Ключевые слова: микрокредитование, социальное предприятие, кредитные союзы.

Постановка проблеми. Насьогодні однією з перешкод на шляху створення та розвитку соціальних підприємств в Україні є обмеженість їх джерел фінансування, що зумовлено нестабільною соціальною, політичною, економічною ситуацією в державі, не достатньою розвиненістю банківського сектора, тимчасовою діяльністю міжнародних організацій у сфері фінансування соціальних підприємств тощо. Саме тому важливим питання є впровадження нових чи вдосконалення існуючих механізмів фінансування соціальних підприємств, а саме розвиток мікрофінансових організацій, які будуть надавати мікрокредити для соціальних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання мікрокредитування досліджували і як вітчизняні, так і закордонні науковці, а саме розглядалися наступні питання:

- сутність мікрокредитування та його значення для розвитку соціально-економічної сфери [1, 2, 3];
- тенденції та основні проблеми розвитку мікрокредитування в Україні та світі [2, 3, 4, 5, 6];
- аналіз особливостей та проблем програм мікрокредитування малого бізнесу в Україні [6];
- дослідження закордонного досвіду мікрокредитування [7, 5];
- напрямки вдосконалення мікрокредитування в Україні [5];
- роль держави у розвитку мікрокредитування [5, 8] тощо.

Разом з тим питання мікрофінансування/мікрокредитування у контексті соціального підприємництва залишається досить не вивченим, особливо серед вітчизняних дослідників. Значна частина зарубіжних дослідників згадують про мікрокредитування/мікрофінансування у контексті аналізу або форм соціального підприємництва, або джерел фінансування соціальних підприємств, при чому в останньому у більшості випадків наводяться приклади організацій, що надають такі кредити чи тих соціальних підприємств, що їх отримали [9, 10].

Виходячи з вище зазначеного, **метою статті** є дослідження сучасних тенденцій мікрокредитування і як традиційних, так і соціальних підприємств та розробка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення механізму мікрокредитування соціальних підприємств в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Мікрокредитування – один із елементів мікрофінансування, який передбачає надання банком чи іншою організацією не великої суми у борг.

Взагалі основна ідея мікрофінансування корелює з ідеєю соціального підприємництва і полягає в подолання бідності, забезпечені економічної стійкості соціально незахищених верств населення та підтримки їхньої інтеграції на ринок праці за рахунок розвитку малих підприємств [11, 12].

За оцінками міжнародних експертів у 2012 році ринок мікрофінансування становив 65 млрд.дол. та обслуговував близько 90 млн. позичальників [13]. Основними передумовами для розвитку даного ринку стало те, що уряди багатьох країн активно підтримували та сприяли такій ініціативі [14]. Окрім цього важливу роль відіграють недержавні організації, які займаються мікрофінансуванням [15]. Також значний вплив мають мікрофінансові інститути, що діють на міжнародному ринку, наприклад: BRAC, Grameen Bank, SKS Microfinance, Compartamos Banco, Vietnam Bank for Social Policies та ін.

Колектив авторів на чолі з З. С. Варналії [5] виокремлюють такі основні особливості мікрокредитування закордоном: сума одержуваного в перший раз кредиту не перевищує 50 % внутрішнього валового продукту, що доводиться на душу населення; однією з форм забезпечення кредиту є порука групи позичальників (ваучинг); основними гравцями на ринку мікрокредитування є інститути мікрокредитування, які можуть бути представлені ощадними та універсальними банками, кредитними союзами, громадськими організаціями тощо; кредити можуть видаватися на основі інформації про клієнта, що була отримана при особистих контактах; мікрокредитування є трудомісткою операцією; процентні ставки вищі ніж при звичайному кредитуванні (20–40 %).

Окрім цього варто зазначити, що розмір мікрокредиту закордоном може коливатися від кількох сотень доларів до 50 тис. дол. [16, 17], а це в свою чергу залежить від цільового спрямування отриманих коштів, фінансового стану позичальника, вартості заставного майна тощо.

Закордонна практика свідчить, що мікрофінансуванням можуть займатися різні організації, так у своєму дослідженні [18] Ken Stratford зазначає, що мікрофінансові інститути можна умовно поділити на три групи:

- некомерційні мікрофінансові організації (Grameen);
- державні установи (USAID та DFID);
- комерційні мікрофінансові спонсори (Unitus).

А це в свою чергу свідчить про розвиненість ринку макрофінансових послуг та зацікавленість у даній діяльності і як з боку бізнесу та держави, так і з боку представників «третього сектору», тобто і самих соціальних підприємців.

Щодо України, то передумови для розвитку мікрокредитування в нашій державі заклали Закон України «Про Національну програму сприя-

ня розвитку малого підприємництва в Україні» та ряд спеціальних програм мікрокредитування по лінії ЄБРР та Німецько-українського фонду [7].

Основними гравцями на ринку мікрокредитування на сьогоднішній день є кредитні спілки (станом на 1 січня 2014 року в Україні їх зареєстровано 624 [19]) та банки [4, 7], що надають мікрокредити здебільшого на виробництво, переробку і збут виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкцій виробничих приміщень тощо. Державну підтримку у вигляді мікрокредитів вітчизняні підприємства можуть отримати від Українського фонду підтримки підприємництва.

Окрім цього діяльність у сфері мікрокредитування здійснюють і як некомерційні організації, так і соціальні підприємства. Так в структурі громадської організації «Сокальська Агенція регіонального розвитку» (Центр Розвитку Соціального Підприємництва, що є структурним підрозділом даної організації, сприяє розвитку та популяризації соціального підприємництва, створенню нових і підтримці діючих соціальних підприємств на Львівщині) створено Фонд підтримки підприємництва Сокальської Агенції регіонального розвитку, Агенція місцевого економічного розвитку (АМЕР) м. Бурштина має програму з розвитку бізнесу – Фонд мікрокредитування; при Вознесенській міській громадській організації «Агентство економічного розвитку» (соціальне підприємство) створено Револьверний фонд, який надає короткострокові позички ОСББ та ЖБК міста під 5 % річних.

На відміну від закордонної практики мікрокредитування, в нашій державі в основному мікрокредити отримують юридичні особи під заставу майна, окрім цього в нас не задіяна така форма забезпечення як ваучинг та в основному такі кредити надаються для існуючих підприємств, а, отже, старт апи не можуть розраховувати на такий вид фінансування [5].

Варто зазначити, що мікрофінансування/мікрокредитування є досить важливим джерелом фінансування соціальних підприємств [9]. Окрім цього мікрофінансові інститути відносять до соціальних підприємств [10] (наприклад, Грамін банк вважається першим соціальним підприємством у даному напрямку), а саме до орієнтованих на місію соціальних підприємств [20] або до компромісних соціальних підприємств [21].

Значна частина соціальних підприємств, що функціонують у формі кооперативів, об'єднань,

мережі членів, асоціацій надають мікрокредити і як соціальним підприємствам, так і традиційним підприємствам [22].

Щодо державної підтримки соціальних підприємств у сфері мікрокредитування, то на Львівщині планувалося створення Фонду підтримки соціального підприємництва в рамках Регіональної програми розвитку малого і середнього підприємництва у Львівській області на 2013–2015 рр. [23], який і мав би надавати мікрокредити для соціальних підприємств.

Окрім цього Уряд планує у 2015-2016 роках розгорнути програму мікрокредитування підприємств в агропромислову комплексі, а це є можливістю для соціальних підприємств, що здійснюють свою діяльність у даній сфері [24].

Незважаючи на широкий спектр інститутів мікрофінансування, сьогодні вітчизняний ринок мікрокредитування не досить розвинений [4, 25], саме тому існує потреба у розробці механізмів його активізації. Беручи до уваги дослідження науковців на чолі з З. С. Варналій [5] та О. Московскою [26], одним із шляхів розвитку мікрокредитування соціальних підприємств може стати створення соціальних підприємств у формі кредитних кооперативів чи кредитних спілок, тому що кредитні кооперативи/спілки та соціальні підприємства за своєю суттю мають спільні ознаки: орієнтація на соціально вразливі верстви населення, взаємопідтримка членів організації, демократичний стиль управління, прозорість прийняття управлінських рішень, соціальна та локальна направленість діяльності.

Саме тому, з метою активізації ринку мікрофінансування й відповідно діяльності кредитних спілок, доцільне прийняття нормативно – правових актів щодо закріплення понять: мікрокредитування/мікрофінансування (за прикладом Росії, де ще у 2010 році був прийнятий Закон «О микрофинансовой деятельности и микрофинансовых организациях»). Доповненням до вище зазначеного можуть стати рекомендації для кредитних спілок щодо здійснення своєї діяльності в межах Європейського кодексу етичного надання мікрокредитів (EU Code of Good Conduct for microcredit provision [27, с. 50])

Оскільки часто малі підприємства, в тому числі і СП не можуть отримати мікрокредити через відсутність заставного майна, то для вирішення даної проблеми варто створити систему гарантій для малого бізнесу за прикладом Росії, де гарантії може надавати банк або організація, заснована суб'єктом Російської Федерації, зазвичай

таку діяльність здійснюють заставні регіональні фонди за умови, що позичальник-підприємець надає як мінімум половину заставного забезпечення, а держава компенсує вартість наданого поручительства у розмірі 90 відсотків [28]. Також з метою формування державного фонду гарантування можна здійснювати випуск облігацій за прикладом США, що дасть змогу акумулювати кошти і як юридичних, так і фізичних осіб та надавати мікрокредити тим підприємствам, що не мають достатнього забезпечення [29].

Водночас питання гарантування стосується не лише надання мікрокредитів, але й гарантування повернення вкладів. Для вирішення цього завдання варто створити державний орган, який буде займатися підтримкою ліквідності кредитних спілок, а також приєднати кредитні спілки до існуючого банківського фонду гарантування вкладів.

Окрім цього разом з мікрокредитом було б доцільним, особливо для стартапів і як традиційних підприємств, так і особливо для СП, враховуючи, що в основному в Україні їх створюють представники громадських та/або благодійних організацій, які здебільшого орієнтовані на освоєння коштів, а не на їх мультиплікацію, здійснювати навчання чи проводити тренінги [30, 31], консультації для підприємців з метою більш ефективного використання та погашення позикових коштів.

Державна підтримка кредитних спілок може мати наступні варіанти: фінансування таких організацій в рамках державних програм розвитку малого підприємництва, надання податкових преференцій чи неприбуткового статусу для соціальних підприємств у формі кредитних спілок.

Важливим кроком у напрямку захисту кредитних спілок може стати зобов'язання надання кредитними спілками кредитних історій своїх клієнтів в єдине бюро кредитних історій.

Разом з тим, доречним був б розвиток системи кредитної кооперації, а саме створення трьохрівневої системи [32]. Окрім цього у значній кількості країн закордоном державна політика у напрямку розвитку кредитних кооперативів спрямована на перетворення їх у подальшому на суспільні банки, які здебільшо фінансують місцеві мікропідприємства. Тому варто звернути увагу на досвід Великобританії, де надаються податкові пільги тим організаціям, що інвестують гроші у фінансові організації громадського розвитку, які в свою чергу надають мікрокредити [27].

Також важливим аспектом у розвитку мікрокредитування є створення системи моніторингу так контролю за діяльністю організацій, що надають мікрокредити (наприклад, впровадження рейтингування таких організацій [33]).

Висновки. На сьогоднішній день соціальне підприємництво є досить інноваційним та дієвим механізмом вирішення ряду соціальних та економічних проблем, разом з тим брак фінансування, особливо для нових таких підприємств чи стартапів соціальних підприємств потребує впровадження і розвитку дієвих фінансових інструментів до яких можна віднести мікрокредитування. Закордонний досвід засвідчив, що соціальне підприємництво та мікрокредитування є взаємодоповнюючими поняттями, оскільки соціальні підприємства можуть не лише отримувати мікрокредити, а й виступати у ролі організацій, які їх надають. Враховуючи низку переваг такого симбіозу, запропоновано ряд заходів щодо вдо-

сконалення вітчизняної системи мікрокредитування, які можна згрупувати за наступними напрямками:

- створення і вдосконалення нормативно-правової бази щодо мікрофінансування/мікрокредитування, кредитних спілок;
- вдосконалення існуючих державних механізмів розвитку та підтримки мікрокредитування;
- розвиток системи гарантування і як для кредиторів, так і для учасників спілки;
- забезпечення захисту кредитних спілок;
- побудова багаторівневої системи кредитної кооперації;
- сприянню розвитку і перетворення кредитних спілок у суспільні банки;
- надання навчально-інформаційних послуг для позичальників мікрокредитів;
- здійснення моніторингу та контролю за діяльністю кредитних кооперативів.

Список використаних джерел:

1. Crépon B. Impact of microcredit in rural areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation [Електронний ресурс] / Crépon B., Devoto F., Duflo E., Parienté W. — 2011 — Режим доступу : http://www.ucl.be/cps/ucl/doc/econ/documents/PapierWP-internal_workshop.pdf.

2. Дяк І. Мікрокредитування бізнесу в Україні [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів V наукового засідання студентського наукового товариства ЛІ МАУП та інших Вищих навчальних закладів м. Львова «Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні в умовах глобалізації». — Л. : ЛІ МАУП, 2012. — 91 с. — Режим доступу : <http://li-maup.edu.lviv.ua/uploads/media/content/2012.pdf#page=56>.

3. Microfinance 3.0. Reconciling Sustainability with Social Outreach and Responsible Delivery [Електронний ресурс] / Doris Köhn. — Springer – 2013. — Режим доступу: <http://download-v2.springer.com/static/pdf/380/bok%253A978-3-642-41704-7.pdf?toKen2=exp=1430854894~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F380%2Fbok%25253A978-3-642-41704-7.pdf%2F~hmac=dfec8b1f3403dc3345fda07b2b6205621cba6c7fde0f9052fe5dc67b9489705c>

4. Сороківська З. Характерні риси і проблеми розвитку мікрокредитування в Україні [Електронний ресурс] / З. Сороківська // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2014. — Вип. 19(1). С. 138–145. — Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Un_msm_2014_19\(1\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Un_msm_2014_19(1)_20.pdf).

5. Варналій З. С. Мікрокредитування малого підприємництва: Монографія / З. С. Варналій, С. Г. Дрига, Л. Л. Тарангул. — Ірпінь, НУДПСУ, 2008. — 144 с.

6. Штефано А. П. Програми мікрокредитування малого бізнесу в Україні: особливості впровадження та проблеми розвитку [Електронний ресурс] // Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності: Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції, (Львів, 23–24 листопада 2012 року): У 2-х частинах / Громадська організація «Львівська економічна фундація». — Львів: ЛЕФ, 2012. Ч.1. — с. 63–65. — Режим доступу : http://www.lef.lviv.ua/files/archive/2012/09_1_2012.pdf#page=63.

7. Кривень Н. В. Зарубіжний досвід мікрокредитування [Електронний ресурс] / Н. В. Кривень // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — Суми, 2009. — Т. 24. — С. 189–197. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1492/1/21.pdf>.

8. Bourlès R. State intervention and the microcredit market: the role of business development services [Електронний ресурс] / Bourlès R., Cozarenco A. // Small Business Economics – 2014, Volume 43, Issue 4, pp. 931–944. — Режим доступу :

<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11187-014-9578-0#page-1>.

9. Social economy and social entrepreneurship – Social Europe guide – Volume 4. [Електронний ресурс]. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, 108 pp. — Режим доступу : ec.europa.eu/social.

10. Machiko Nissanke. Donors' Support for Microcredit as Social Enterprise: A Critical Reappraisal [Електронний ресурс]. UNU-WIDER – 2002 – V.127. — Режим доступу : http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2002/en_GB/dp2002-127/.

11. Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation /Carlo Borzaga, Giulia Galera and Rocío Nogales [Електронний ресурс] - UNDP Regional Bureau For Europe and the Commonwealth of Independent States – 2008. — Режим доступу: http://www.emes.net/uploads/media/11.08_EMES_UNDP_publication.pdf.

12. A. Wexler R.Social Enterprise: A Legal Context [Електронний ресурс] // The Exempt Organization Tax Review – 2006, Vol. 54, No. 3. — Режим доступу: <http://www.adlercolvin.com/pdf/grantmaking/SocialEnterprise.pdf>.

13. Bugg-Levine A. A New Approach to Funding Social Enterprises [Електронний ресурс]/ Bugg-Levine A., Kogut B., Kulatilaka N. // Harvard Business Review-2012. — Режим доступу: <https://hbr.org/2012/01/a-new-approach-to-funding-social-enterprises>.

14. Lopriore M. Microcredit and EU Cohesion Policy [Електронний ресурс] / Lopriore M., Pati D. — 2012. — Режим доступу : http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20120710144134_MLO_Eipascope2012.pdf.

15. Porter M. How to Fix Capitalism [Електронний ресурс] / Porter M., Kramer M. // Harvard Business Review-2011. — Режим доступу : <https://hbr.org/2011/01/how-to-fix-capitalism>.

16. U.S. Small Business Administration [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.sba.gov/content/microloan-program>.

17. Brown G. When Small is Big: Microcredit and Economic Development [Електронний ресурс] // Technology Innovation Management Review – 2010. — Режим доступу : <http://timreview.ca/article/392>.

18. Stratford K. Social Enterprise - An Introduction [Електронний ресурс]. – Blue Beetle Books Inc., 2013 – 31 p. — Режим доступу : http://www.smallbusinesssuccess.ca/ebooks/business_infosource/pdfs/2013_SocialEnterprise.pdf.

www.smallbusinesssuccess.ca/ebooks/business_infosource/pdfs/2013_SocialEnterprise.pdf.

19. Прудніков А. О. Порівняльний аналіз системи кредитних спілок України, Сполучених Штатів Америки та Канади [Електронний ресурс] / А. О. Прудніков // Молодий вчений – 2014. — № 4(07). — Режим доступу : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_4\(07\)_32.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_4(07)_32.pdf).

20. Alter K. Social Enterprise Typology [Електронний ресурс] // Virtue Ventures LLC-2007. — Режим доступу : https://www.globalcube.net/clients/philippson/content/medias/download/SE_typology.pdf.

21. The Three Models of Social Enterprises: Creating social impact through trading activities: Part 1 [Електронний ресурс]. Venturesome – 2008. — Режим доступу : https://www.cafonline.org/pdf/Ventursome3ModelsOfSocialEnterprise_Part-1Jan2008.pdf.

22. Wallimann I. Sustainable Community Development: The Social Economy Basel as Example of Social and Solidarity Economy Practice [Електронний ресурс]. Social Dialogue – 2014. — Режим доступу : <http://www.social-dialogue.com/SDpdf/VOL.7.pdf>.

23. Центр Розвитку Соціального Підприємництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sedc.lviv.ua/text-podii.html>.

24. Кабмін хоче залучити мільярд доларів для українських аграріїв [Електронний ресурс] // УНІАН – 2014. — Режим доступу : <http://economics.unian.ua/agro/1020058-kabmin-hoche-zaluchiti-milyard-dolariv-dlya-ukrajinskih-agrarijiv.html> <http://economics.unian.ua/agro/1020058-kabmin-hoche-zaluchiti-milyard-dolariv-dlya-ukrajinskih-agrarijiv.html>.

25. Global Innovation Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=data-analysis>.

26. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования / отв. ред. А. А. Московская ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. — 284 с.

27. Spear R. Boosting Social Entrepreneurship and Social Enterprise Creation in the Republic of Serbia [Електронний ресурс] // OECD Local Economic and Employment Development (LEED) –

2013 – V.12. — Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6lswcwl-en>.

28. Гурвич В. Макроэффект от микрокредитов [Электронный ресурс] // Российская Бизнес-газета – 2006. — № 548. — Режим доступу : <http://www.rg.ru/2006/03/21/dengi.html>.

29. Кредитний рух: відродження і розвиток кредитних спілок [Електронний ресурс] / Аналітичний Центр “Академія”. — Режим доступу : <http://www.academia.org.ua/?p=379>.

30. Nordmeyer B. What Is the Difference Between a Microloan and Microcredit? [Электронный ресурс] / Nordmeyer B. // Houston Chronicle. — Режим доступу : <http://smallbusiness.chron.com/difference-between-microloan-microcredit-39307.html>.

31. Omata N. Microfinance: recent trends and emerging challenges [Электронный ресурс] // Hu-

manitarian Innovation Project. — 2013. — Режим доступу : <http://www.oxhip.org/2013/01/microfinance-recent-trend-and-emerging-challenges/>.

32. Концепция повышения доступности розничных финансовых услуг и развития микрофинансирования в Российской Федерации на период 2012 – 2016 гг. [Электронный ресурс] / Мамута М., Березинская О., Емелин А., Стратьева Е., Иванов О., Томилова О. — 2012. — Режим доступу : http://www.rmcenter.ru/files/Concept_2012-2016.pdf.

33. Предложения НАУМИР по развитию системы государственной поддержки микрофинансирования в целях повышения доступности кредитных ресурсов для начинающих предпринимателей в 2011–2012 годах. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://www.rmcenter.ru/files/NAMMS_Development_2011-2012.doc.